

Lektioita

Mikko Weckroth^a

Koetun hyvinvoinnin tarkastelu osana maantieteellistä sekä aluetieteellistä tutkimusperinnettä

Väitöstilaisuuden lectio praecursoria
Helsingin yliopisto 9.6.2017

Hyvän elämän ja onnellisuuden määrittelyt ovat olleet keskeisenä osana tieteellistä ajattelua sen alkuaajoista lähtien. Samalla kun tieteellinen ajattelu on eriytynyt erillisiksi oppiaineiksi ja tieteenaloikseen samanlainen kehitys on kohdannut hyvinvoinnin määrittelyä, käsitteellistämistä ja mittaamista. Tästä johtuen eri tieteenalat ja niiden tutkijat korostavat omia näkökulmiaan ja reunaehtojaan hyvinvoinnin määrittelyssä, tieteiden välisessä keskustelussa ja tulostensa popularisoinnissa. Tähän asetelmaan on viime vuosikymmeninä vakiintunut monitieteellinen tutkimussuuntaus joka korostaa koetun eli subjektiivisen hyvinvoinnin merkitystä. Keskeinen vaikuttaja ja virstanpylväs tässä kehityksessä on ollut Ranskan presidentti Nicholas Sarkozyn aloite kansalaisten ja kansakuntien hyvinvoinnin mittaamiseen sekä siitä saatavilla olevan tietokannan päivittämiseen. Aloitteen pohjalta muodostettu ns. Stigitzin komission koostui yhteensä viidestä taloustieteen Nobelistista, ja sen lähtökohtana oli tyytymättömyys niihin tilastollisiin tietolähteisiin, joilla on keskeinen rooli talouden ja yhteiskunnallisen edistyksen mittaamisessa. Komission raportin keskeinen viesti oli että yhteiskuntien tulisi siirtyä mittaamaan suoraan kansalaistensa hyvinvointia taloudellista kasvua taikka tehokkuutta kuvaavien indikaattoreiden sijasta. Osaltaan tähän tarpeeseen vastaa yhteiskuntatieteissä laajalle levinnyt kiinnostus koettua hyvinvointia mittaavien kyselyaineistojen keräämiseen ja niiden analysointiin. Subjektiivisen eli koetun hyvinvoinnin mittaaminen on siten vakiintunut osaksi empiiristä hyvinvointitutkimusta ja koetun hyvinvoinnin mittareita hyödynnetään nykyään laajalti tieteenalakohtaisten tutkimuskysymysten empiirisessä tarkastelussa.

Tämän väitöskirjan tavoitteena on nivoa yhteen taloustieteen, psykologian ja sosiologian näkökulmia, käsitteistöä ja mittareita hyvinvoinnin määrittelyyn sekä soveltaa niitä alue-, talous- ja kaupunkimaantieteen kannalta oleellisiin kysymyksenasetteluihin. Maantiede itsessään on omaksunut koetun hyvinvoinnin tietovarantojen hyödyntämisen muihin tieteenaloihin verrattuna suhteellisen hitaasti ja vasta viime vuosina. Kuitenkin hyvinvointi on kulkenut keskeisenä käsitteenä osana talous-, yhteiskunta- sekä kehitysmaantiedettä mutta sen määrittelyyn on maantieteessä harvoin keskitytty tai syvennytty. Näin ollen tämä tutkimus pyrkii paikkaamaan tätä aukkoa päivittämällä maantieteessä käytettäviä hyvinvointimäärittelyjä ja mittareita vastaamaan muualla sosiaalitieteissä yleistyneitä koetun hyvinvoinnin painotuksia.

a. Helsingin yliopisto, mikko.weckroth@helsinki.fi

Tutkimuksen kantavana teemana on niin sanottujen objektiivisten sekä subjektiivisten hyvinvointimääritelmien sekä mittareiden keskinäinen suhde eri aluetasoilla sekä konteksteissa. Yleisesti ottaen voidaan sanoa näiden kahden eron olevan seuraavan kaltainen. Objektiiviset hyvinvointimittarit pohjaavat joko rekisteritasolta luettaviin yksilöiden tai kotitalouksien ominaisuuksiin kuten työttömyyteen, terveyteen tai tulotasoon tai vaihtoehtoisesti makrotason mittareihin kuten bruttokansantuotteeseen tai tuotettuun arvonlisäykseen. Näiden mittareiden ja tunnuslukujen oletetaan virkamiesten tai tutkijoiden osalta määrittelevän yksilöiden tai kotitalouksien hyvinvoinnin tason.

Subjektiiviset hyvinvointimittarit sen sijaan perustuvat yksilöiden omiin arvioihini omasta hyvinvoinnistaan. Näitä havaintoja kerätään väestötasolla edustavilla otoksilla ja tutkijat eri tieteenaloilla pyrkivät tilastollisten analyysien avulla selittämään ja ymmärtämään kyselyaineistojen tuottamaa jakaumaa. Tämä väitöskirjatutkimus rakentuu subjektiivisia ja objektiivisia hyvinvointimittareita ja määritelmiä yhdistelevän monitieteisen näkökulman pohjalle keskittyen kysymykseen siitä miten koetusta hyvinvoinnista kerättyjä tietovarastoja ja aineistoja voidaan hyödyntää siten että niiden avulla voidaan tuottaa uutta tietoa hyvinvointi-, yhteiskunta- ja talousmaantieteen kannalta keskeisiin kysymyksiin.

Maantieteellinen näkökulma koetun hyvinvoinnin mittareiden analyysiin voi keskittyä seuraavan kaltaisiin kysymyksiin. Mikä on tilastollisessa analyysissä koetun eli subjektiivisen hyvinvoinnin eri indikaattoreiden suhde taloudelliseen tuottavuuteen sekä valtiotasolla että sitä pienemmillä aluetasoilla? Minkälaisia tulkintakehyksiä sekä -raameja tulisi soveltaa koetun hyvinvoinnin muodostamien alueellisten keskittymien analysointiin? Miten erilaiset kontekstit ja erityisesti urbaani taikka metropolikonteksti vaikuttavat yksilötason koettuun hyvinvointiin? Onko yksilön ja alueen välisillä arvomaailmojen ja ulottuvuuksien eroavaisuuksilla vaikutusta elämään tyytyväisyyteen? Tutkimuksessa esitetyn ja sovelletun empiirisen lähestymistavan avulla voidaan myös tarkastella kysymystä siitä miten makrotaloudellisten indikaattoreiden muutokset heijastuvat ihmisten koetun hyvinvoinnin tasoon erilaisissa sosio-ekonomisissa ryhmissä. Ja edelleen millainen vaikutus lyhytkestoisilla taloudellisilla vaihteluilla, kuten talouskriiseillä, on näiden ryhmien välisiin eroihin.

Tämä väitöskirjatutkimus käsittelee yllä mainittuja kysymyksiä koettua hyvinvointia mittaavaa European Social Survey (ESS) kyselyaineistoa sekä erilaisia objektiivisia taloudellisia indikaattoreita keräävän EUROSTAT:in tietokantoja hyödyntäen. Edellä mainittuja kysymyksiä tarkasteltiin tässä väitöskirjatyössä neljässä erillisessä tutkimuksessa ja empiirisessä analyysissä. Tutkimukset operoivat erilaisilla aluetasoilla, maantieteellisillä kehystyksillä sekä erilaisissa kansallisissa konteksteissa. Kaksi ensimmäistä tutkimusta keskittyi aluetasoon 24 eurooppalaisen maan aineiston osalta. Kolmas tutkimus tarkasteli Suomen sisäisiä eroja vertaillen koetun hyvinvoinnin sekä arvo-orientaatioiden eroavaisuuksia Uudenmaan maakunnan sekä muun Suomen välillä. Neljäs artikkeli keskittyi Irlannin kansalliseen kontekstiin tarkastellen elämään tyytyväisyyden tason muutoksia eri sosio-ekonomisissa ryhmissä vuosien 2004 – 2014 välillä. Tähän ajanjaksoon sijoittui vuonna 2008 alkanut koko Eurooppaa mutta erityisen voimakkaasti Irlantia kohdannut talouskriisi.

Ensimmäinen tutkimus käsittelee erilaisten sosiaalisten ja inhimillisten hyvinvointimittareiden yhteyttä alueen taloudelliseen tuottavuuteen 24 eurooppalaisen maan osalta. Tutkimuksen mukaan sosiaalisella luottamuksella, -kontakteilla ja -tuella on regressioanalyysissä positiivinen yhteys alueen taloudelliseen tuottavuuteen ja tämä yhteys on riippumaton erilaisista objektiivisista talousindikaattoreista ja alueiden tilallisesta autokorrelaatiosta. Subjektiivisten inhimillisten hyvinvoinnin mittareiden osalta kompetenssin ja toimijuuden kokemuksella on vastaavanlainen yhteys alueen taloudelliseen tuottavuuteen.

Väitöskirjan toinen tutkimus käsittelee erilaisten ESS kyselyaineistoon sisältyvien arvo-orientaatioiden yhteyttä alueen taloudelliseen tuottavuuteen ja tulosten mukaan itseohjautuvuuden kokemisella on tähän positiivinen ja itsenäinen vaikutus, joka kuitenkin vaihtelee maantieteellisesti painottuen Itä-Eurooppaan. Lisäksi tutkimus havaitsi länsieurooppalaisesta kontekstista kaupunkialueita kuten Lontoo jossa yhdistyvät muuta maata korkeammat itsensä korostamista kuvaavat valta- ja saavutusarvot, korkea taloudellinen tuottavuus mutta keskimääräistä alhaisempi elämään tyytyväisyyden eli koetun hyvinvoinnin taso.

Kolmas tutkimus pyrki erittelemään niin sanottua aluevaikutusta hyvinvoinnin kokemisessa keskittyen Suomeen ja erityisesti ”metropolikontekstiin”, jossa keskimääräinen elämään tyytyväisyys koetaan kehittyneille maille tyypillisesti muuta maata alhaisempana. Kysymystä lähestyttiin alueellisen ”arvodissonanssi” käsitteen kautta oletuksena että yksilön ja alueen välisellä arvo-orientaatioeroilla on negatiivinen vaikutus yksilön elämään tyytyväisyyteen. Tulosten mukaan metropolikontekstiksi

määritellyssä Uudenmaan maakunnassa arvostetaan keskimääräistä enemmän suoriutumis- ja valtarvoja, joilla taas on edelleen yksilötasolla negatiivinen yhteys elämään tyytyväisyyteen. Tämän lisäksi metropolikontekstilla on moderoinva eli muuntava vaikutus itsensä korostavan arvofokusken ja elämään tyytyväisyyden välisessä yhteydessä.

Neljäs analyysi tarkasteli lyhyen aikavälin makrotaloudellisten muutosten vaikutusta elämään tyytyväisyyden sosioekonomiseen kerrostuneisuuteen. Tätä kysymystä tarkasteltiin kansallisessa kontekstissa keskittyen vuonna 2008 alkaneeseen taloudelliseen lamaan Irlannissa. Tulosten mukaan talouskriisin voimakkain negatiivinen vaikutus elämään tyytyväisyyteen keskittyi tarkastellussa ajanjaksossa alimpiin sosioekonomisiin luokkiin ja erityisesti alimpaan tulokvartaaliin. Tämän lisäksi talouskriisin aikana koettu kotitalouksien taloudellinen niukkuus ei enää selittänyt täysin elämään tyytyväisyyden ja tulotason välistä yhteyttä kuten ennen kriisiä. Näin ollen tulokset osoittavat että talouskriisillä on ajallisena kontekstina elämään tyytyväisyyden kerrostuneisuutta syventävä ja monisyistävä vaikutus.

Tutkimusten tuloksilla sekä väitöskirjassa esitellyillä lähestymistavoilla koetun hyvinvoinnin maantieteelliseen tarkasteluun on yhteys uscisiin keskeisiin yhteiskuntapolitiikan ja aluesuunnittelun sektoreihin. Esimerkiksi alueellisen oikeudenmukaisuuden, kestäväen kasvun ja sosiaalisen sekä alueellisen koheesion kannalta keskeistä on tieto siitä miten makrotaloudelliset muutokset koetaan eri sosioekonomisissa ryhmissä, eri aluetasoilla sekä alueellisissa ja kansallisissa konteksteissa. Tämän lisäksi kaupunki- tai metropolikontekstiin kytkeytyvillä negatiivisilla aluevaikutuksilla on yhteys eri tasoilla ja eri instituutioissa harjoitettavaan aluesuunnitteluun. Työn arvo ja kontribuutio määrittävät myös sen kautta että siinä käytettyjen tutkimusasetelmien sekä tulosten kautta voidaan tunnistaa ja eritellä sellaista maantieteeseen, alueeseen ja paikkaan kytkeytyvää koetun hyvinvoinnin vaihtelua joka muilta tieteenaloista jää yleensä huomioimatta.

On kuitenkin selvää että tämän tutkimuksen tulokset eivät käänny suoraan koetun hyvinvoinnin politiikkaohjelmiksi. Samalla voidaan kuitenkin todeta että ilmastonmuutoksen, institutionaalisen legitimititeetikriisien sekä työmarkkinoiden rakennemuutosten aikakaudella vaihtoehtoisille, ihmisten subjektiiviset kokemukset huomioon ottavalle, hyvinvointimäärittelyille ja mittaristoille on selkeä tarve sekä alueellisella, kansallisella sekä monikansallisella tasolla. Vaikka onnellisuutta ja koettua hyvinvointia koskeva tutkimus ei välttämättä käänny suoraan niin sanotuksi onnellisuuspolitiikaksi, sen avulla voidaan luoda poliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon hyvinvoinnista entistä monipuolisempi ja siten realistisempi kuva ja tätä kautta välttää onnellisuudelle haitallista huonoa politiikkaa.

Lopulta työn keskeisin arvo määrittyy maantieteessä käytetyn hyvinvointimittariston päivittämisessä sekä monitieteisen näkökulman soveltamisessa maantieteen kannalta keskeisiin kysymyksenasetteluihin. Maantieteellä, lähtökohtaisesti monitieteisenä ja kontekstuaalisena tieteenalana, voikin olla keskeinen rooli koetun hyvinvoinnin kanssa operoivia tieteenaloja yhteen saattavana näkökulmana sekä sen tuottamien tulosten soveltajana yhteiskunnalliseen sekä alueelliseen päätöksentekoon.

On kuitenkin selvää että tutkimuksessa esitellyistä asetelmista ja tuloksista huolimatta koetusta hyvinvoinnista sekä sen maantieteellisestä ulottuvuudesta tarvitaan lisätutkimusta. Uusien tutkimuskysymysten määrittely ja empiirinen lähestyminen taas edellyttää myös jatkossa vahvaa tieteen välistä kommunikaatiota ja vuorovaikutusta.

Väitöskirjan julkaisutiedot

Weckroth, M. (2017). *Geographies of wellbeing and development: Empirical analyses on the relationship between objective and subjective measures of wellbeing in Europe*. Department of geosciences and geography A51 - URN:ISSN:1798-7911, University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-2926-0>